

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์

กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร*

Factors Affecting the Effectiveness of Ecclesiastical Administration, Case Study: Temple in Phra Nakhon District Bangkok

พระจิราวิทย์ ฐิตญาโณ (มนัสธีระบุตร) และพินิจ แก้วเกษตรกรณ

Phra Chirawit Titayano (Manatthirabut) and Phinit Keawkasetkon

มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ประเทศไทย

North Bangkok University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: chirawit.mana@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 2) เปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลทั้ง 6 ด้าน 3) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ คณะสงฆ์ในเขตพระนคร จำนวน 400 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีความเชื่อมั่นเท่ากับ .95 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส อายุ 41-60 ปี จำนวนพรรษา 10-20 พรรษา ระดับการศึกษา (วุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย) ปริญญาตรี มีวุฒิมัธยมศึกษาสายพระปริยัติธรรม (แผนกบาลี) ประโยค 3-6 และมีวุฒิมัธยมศึกษาสายพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) นักธรรมเอก

*ได้รับบทความ: 9 ธันวาคม 2567; แก้ไขบทความ: 20 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 10 มกราคม 2568

Received: December 9, 2024; Revised: December 20, 2024; Accepted: January 10, 2025

2. ผลการเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ พบว่า ด้านการปกครอง มีความแตกต่างตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านอายุ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่า ด้านการจัดองค์กร ด้านการสั่งการ ด้านการประสานงาน ด้านการควบคุม มีอิทธิพลทางบวกต่อประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ได้ร้อยละ 49.8 (Adjusted $R^2 = .498$) ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ; การบริหาร; วัดในเขตพระนคร

Abstract

This research aims to: 1) study the factors affecting the effectiveness of the administration of Sangha affairs in the case of temples in the Phra Nakhon district, Bangkok; 2) compare the effectiveness of Sangha affairs administration in these temples based on six personal characteristics; and 3) analyze the factors influencing the effectiveness of Sangha affairs administration in this case study. The study employed a quantitative research method. The sample consisted of 400 monks from temples in the Phra Nakhon district. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of .95. The data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, one-way analysis of variance (One-way ANOVA), and multiple regression analysis.

The findings revealed that:

1. Factors Affecting the Effectiveness of the Administration of the Sangha Affairs: A Case Study of Temples in Phra Nakhon District, Bangkok. The findings revealed that the majority of respondents were assistant abbots aged 41-60 years, with 10-20 years of ordination. Their educational qualifications included a bachelor's degree in general education, the Pali Studies (3rd-6th grade), and the Dhamma Studies (highest level of Dhamma education).

2. The results of the comparison of the effectiveness of Sangha affairs administration revealed that the governance aspect showed significant differences based on personal characteristics, particularly age, at the .05 level.

3. Factors influencing the effectiveness of the Sangha affairs administration indicated that organizational structuring, directing, coordination, and control positively

influenced the effectiveness of Sangha affairs administration. Collectively, these factors accounted for 49.8% of the variance (Adjusted $R^2 = .498$) and had a statistically significant effect at the .01 level.

Keywords: Effectiveness; Administration; Temple in Phra Nakhon District

1. บทนำ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนไทยมาเป็นเวลานาน คณะสงฆ์จึงเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่และเจริญรุ่งเรืองต่อไปในสังคมไทย การบริหารกิจการของคณะสงฆ์เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อความมั่นคงและการพัฒนาของพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้คณะสงฆ์สามารถปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของศาสนาการบริหารจัดการที่ดีของคณะสงฆ์ควรยึดหลักธรรมาธิปไตยอันเป็นหัวใจสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้โดยการใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร (พระธรรมโกศาจารย์, 2549) พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้คนไทยมีจิตใจที่สงบสุขและสามารถเผชิญกับปัญหาชีวิตได้อย่างมีสติและปัญญา โดยอาศัยบทบาทของพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์เป็นกลไกในการส่งเสริมและสืบทอดคำสอนอย่างยั่งยืน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ และมีบทบาทสำคัญในการยกระดับจิตใจและแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างต่อเนื่องมากกว่า 2,500 ปี ทั้งนี้ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้คัดเลือกบุคคลากรที่จะบวชในพระพุทธศาสนาโดยมีการกลั่นกรองด้วยวิธีการพิเศษ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับและมีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นที่เรียบร้อย การเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลจะถูกดำเนินต่อไปโดยการให้การสอนและศึกษาพระธรรมวินัยให้กับพระภิกษุที่กำลังศึกษาพระธรรมวินัยโดยตลอดเวลา (พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน), 2552)

เขตพระนครเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเต็มไปด้วยวัดที่มีความหมายทั้งในแง่ศาสนาและวัฒนธรรม วัดในเขตพระนครมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและเป็นสถานที่ที่ประชาชนเข้ามาสักการะ บำเพ็ญบุญ และปฏิบัติธรรม การบริหารกิจการของวัดเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนรอบข้าง โดยมีวัดเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานของสังคมและพระภิกษุสงฆ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมแล้วจะเห็นได้ว่าไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (พระมหาอนุศักดิ์ จันทราลักษณ์, 2544) วัดหรืออารามในพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นไทย เมื่อชาวไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ก็ย่อมเกิดวัดอันเป็นที่อยู่อาศัยของสงฆ์ขึ้นด้วยและการดำเนินชีวิตของ

พุทธศาสนิกชนต้องเกี่ยวข้องกับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น พุทธศาสนิกชนต้องไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด มีส่วนทำให้ผูกพันกับวัดในทางวัฒนธรรมประเพณี และที่สำคัญวัดมีความสำคัญมากในฐานะเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ ส่วนพระสงฆ์ก็เป็นที่รวมศรัทธาและเป็นผู้นำของชุมชนไปด้วย ดังนั้น วัดจึงกลายเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าวัดเป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก (พระราชวรมุนี, 2527)

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปกครองสงฆ์สูงสุดในช่วงระยะต้นพุทธกาลยังไม่มีระเบียบวินัยในช่วงระยะต้นของพุทธกาล ทั้งนี้ ในปัจจุบันเพื่อให้การจัดการองค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ จึงมีการจัดการงานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ของภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครองของสงฆ์ 2) ด้านการเรียนพระพุทธศาสนา จัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ 3) ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป 4) ด้านการเผยแผ่ เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม 5) ด้านการสาธารณูปการเป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ส่งผลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบันให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไปองค์กรแห่งการเรียนรู้มีลักษณะเป็นองค์การที่สามารถสร้างแนวทางและวิธีการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะที่สำคัญและโดดเด่นที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าของการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายร่วมกันขององค์กร ทั้งนี้ การปกครองคณะสงฆ์ได้ถูกกำหนดเกณฑ์และบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นเอกสารที่กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุดมีฐานะเป็นนิติบุคคลและตำแหน่งเจ้าอาวาสในการรับผิดชอบในการจัดการวัดเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นไปตามกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ตำแหน่งเจ้าอาวาสมีบทบาทในการเป็นผู้นำและเป็นตัวแทนของวัดดำเนินการตามกฎหมายรวมถึงการรักษาสถานที่และสิ่งของในวัดอย่างเหมาะสมและเป็นไปตามพระธรรม ซึ่งประชาชนทั่วไปได้รับการยอมรับรวมถึงพระราชผู้ทรงปกครองของประเทศได้ทรงดูแลอุปถัมภ์พระสงฆ์ตลอดมา (มหาเถรสมาคม, 2564)

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์จะหมายถึงการจัดการตน การจัดการคน การจัดการองค์กร คณะสงฆ์เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหาร 5 ประการ ของ ฟาโยล (Fayol, 1916) ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การจัดองค์กร 3) การสั่งการ และ 4) ประสานงาน และ 5) การควบคุม เพื่อให้เกิดมีการร่วมมือและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน ดังนั้น การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบันประสบกับปัญหาและความท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการทรัพยากรบุคคล การจัดสรรงบประมาณ การบริหารงานภายในวัด หรือความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลให้การบริหารงานไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญของพระพุทธศาสนาและประโยชน์ของประชาชนที่เนื่องมาจากความเจริญของ

พระศาสนาด้วย (มานพ พลไพรินทร์, 2532)

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์ภูมินามของวัดในเขตพระนครทั้ง 21 วัด โดยคาดว่าจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน วัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยว ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภูมินามของท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป โดยการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาปัจจัยต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิผลของการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพระนคร โดยมุ่งเน้นที่การวิเคราะห์ด้านการจัดการทรัพยากร การบริหารบุคลากร การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กรณีศึกษา วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาใช้ในการบริหารงานของคณะสงฆ์ให้เกิดประสิทธิผลสืบต่อไป โดยการนำหลักการบริหารงานของคณะสงฆ์และหลักปฏิบัติทางมาปรับใช้ในการจัดการคณะสงฆ์ที่มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งที่มีประสิทธิผลและยั่งยืนจะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถทำภารกิจของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามความต้องการของสังคมได้ดีขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลทั้ง 6 ด้าน
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นและได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะสงฆ์ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน 22 วัด ได้แก่ วัดราชบุรุษ 3 วัด และวัดอารามหลวง จำนวน 19 วัด ที่มีรายชื่อและได้รับอนุญาตจากมหาเถรสมาคม (สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, 2557) ได้กลุ่มตัวอย่าง คือ คณะสงฆ์ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ซึ่งได้กำหนดขนาดตัวอย่างไว้ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และสัดส่วนของความคาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ที่ย้อยละ 5 ในการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างจึงมีจำนวน 384 ตัวอย่าง จากตารางสำเร็จรูปของเครจซี และมอร์แกน (Krejcie, & Morgan, 1970, pp. 607-610)

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสอบถามเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะสงฆ์ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน 22 วัด ได้แก่ วัดราชวรวิหาร 3 วัด และวัดอารามหลวง จำนวน 19 วัด จำนวน 1 ฉบับ มี 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เป็นการสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 เป็นการสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ และส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ วิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามด้านความเชื่อมั่น (Reliability) จากประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด คำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา Alpha Coefficient ครอนบาค (Cronbach, 1970) โดยได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.948 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามชุดนี้มีคุณภาพในด้านความตรงของเนื้อหาในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

3. ด้านการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยเริ่มส่งแบบสอบถามในเดือนสิงหาคม ถึง ตุลาคม พ.ศ. 2567 และได้ขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง โดยให้ตอบแบบสอบถามผ่านระบบ (Google Form) ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 400 ฉบับ

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) สถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วย การวิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ 2) สถิติอ้างอิง ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) แบบ All Enter โดยใช้สถิติ Adjusted R^2 ได้แก่ ค่า F และ t

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (วัตถุประสงค์ที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ ภาพรวม (n = 400)

ปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการวางแผน	3.74	.550	มาก
2. ด้านการจัดองค์กร	3.78	.748	มาก

ปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
3. ด้านการสั่งการ	4.10	.501	มาก
4. ด้านการประสานงาน	3.73	.532	มาก
5. ด้านการควบคุม	3.73	.641	มาก
รวม	3.82	.366	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยการบริหารงานคณะสงฆ์ โดยรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = .366) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้ ด้านการสั่งการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = .501) รองลงมา ได้แก่ ด้านการจัดองค์กร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = .748) รองลงมา ได้แก่ ด้านการวางแผน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.74$, S.D. = .550) รองลงมา ได้แก่ ด้านการประสานงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = .532) รองลงมา ได้แก่ ด้านการควบคุม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = .641) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยรวม (n = 400)

ปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการปกครอง	3.82	.439	มาก
2. ด้านการเรียนพระพุทธรศาสนา	4.01	.519	มาก
3. ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์	3.87	.417	มาก
4. ด้านการเผยแผ่	4.11	.500	มาก
5. ด้านสาธารณูปการ	4.06	.517	มาก
6. ด้านการสาธารณะสงเคราะห์	4.12	.506	มาก
รวม	4.09	.394	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = .394) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้ ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ มีค่า

เฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .506) รองลงมา ได้แก่ ด้านการเผยแผ่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .500) รองลงมา ได้แก่ ด้านสาธารณูปการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .517) รองลงมา ได้แก่ ด้านการเรียนพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .519) รองลงมา ได้แก่ ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = .417) รองลงมา ได้แก่ ด้านการปกครอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = .439) ตามลำดับ

2. ผลของการวิเคราะห์การเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลทั้ง 6 ด้านแสดงได้ดังนี้ (วัตถุประสงค์ที่ 2)

ตารางที่ 3 ผลของการวิเคราะห์ความแปรปรวนของกลุ่มข้อมูลในการวิเคราะห์การเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล (n = 400)

คุณลักษณะส่วนบุคคล	สรุปผลการทดสอบความแปรปรวนของกลุ่มข้อมูลในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ		
	สถิติ F	p-value	ผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิติ
1. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์	.462	.709	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)
2. อายุ	.090	.914	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)
3. จำนวนพรรษา	.346	.708	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)
4. ระดับการศึกษา (วุฒิการศึกษาสายสามัญ)	1.492	.216	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)
5. วุฒิกการศึกษาสายพระปริยัติธรรม (แผนกบาลี)	.684	.505	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)
6. วุฒิกการศึกษาสายพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม)	.172	.842	ไม่ปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H ₀)

จากตารางที่ 3 พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันเมื่อจำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ด้านตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ด้านอายุ ด้านจำนวนพรรษา ด้านระดับการศึกษา (วุฒิการศึกษาสายสามัญ) ด้านวุฒิการศึกษาสายพระปริยัติธรรม(แผนกบาลี)ด้านวุฒิการศึกษาสายพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (วัตถุประสงค์ 3)

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ภาพรวม (n = 400)

ปัจจัยการบริหารงาน ของคณะสงฆ์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p-value
	B	SE	Beta		
(ค่าคงที่)	1.298	.149		8.735**	.000
1. ด้านการวางแผน	.045	.028	.063	1.614	.107
2. ด้านการจัดองค์กร	.084	.020	.160	4.295**	.000
3. ด้านการสั่งการ	.403	.033	.512	12.099**	.000
4. ด้านการประสานงาน	.096	.030	.129	3.231**	.001
5. ด้านการควบคุม	.079	.023	.139	3.397**	.001
R	R ²	Adjusted R ²	SE (est.)	F	P-Value
.710	.505	.498	.27921	80.288	.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุ พบว่า ปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการสั่งการ ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุม ร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ได้ร้อยละ 49.8 (Adjusted R² = .498) พบว่า ปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการจัดองค์กร ด้านการสั่งการ ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุม มีอิทธิพลทางบวกต่อประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักของผลกระทบของปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ภาพรวม พบว่า จากค่าสัมประสิทธิ์ Beta ได้ดังนี้ ด้านการสั่งการ (Beta = .512) ด้านการจัดองค์กร (Beta = .160) ด้านการควบคุม (Beta = .139) และด้านการประสานงาน (Beta = .129) ตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กรณีศึกษา วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส อายุ 41-60 ปี จำนวนพระสงฆ์ 10-20 พระสงฆ์ ระดับการศึกษา (วุฒิมหาบัณฑิต) 3-6 และวุฒิมหาบัณฑิต (แผนกบาลี) ประโยค 3-6 และมีวุฒิมหาบัณฑิต (แผนกธรรม) นักธรรมเอก และปัจจัยการบริหารงานของคณะสงฆ์ ภาพรวม พบว่าด้านการสั่งการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และด้านการควบคุมมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ผลการศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยรวม พบว่า ด้านการสาธารณสุขและสวัสดิการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และด้านการปกครอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชาติ เชื้อบุญจันทร์ (2567, หน้า 1-17) พบว่า ประสิทธิภาพของภารกิจคณะสงฆ์ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความแตกต่างกันตามคุณลักษณะขององค์กรคณะสงฆ์ ด้านจำนวนพระสงฆ์และสามเณรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 พบว่า และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุธา ไทย (2562) พบว่า ตำแหน่งทางสงฆ์ จำนวนพระสงฆ์ วุฒิมหาบัณฑิต และประสบการณ์ในการบริหารจัดการที่แตกต่างกันมีประสิทธิภาพต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามข้อสมมติฐาน

2. ผลการศึกษาการเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลทั้ง 6 ด้าน (วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส อายุ 41-60 ปี จำนวนพระสงฆ์ 10-20 พระสงฆ์ ระดับการศึกษา (วุฒิมหาบัณฑิต) 3-6 และวุฒิมหาบัณฑิต (แผนกบาลี) ด้านวุฒิมหาบัณฑิต (แผนกธรรม) แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่มีผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อประสิทธิผลการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุธา ไทย (2562) พบว่า ตำแหน่งทางสงฆ์ จำนวนพระสงฆ์ วุฒิมหาบัณฑิต และประสบการณ์ในการบริหารจัดการที่แตกต่างกันมีประสิทธิภาพต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามข้อสมมติฐาน ทั้งนี้ ผู้นำทางสงฆ์สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์แผนปฏิบัติการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารทุกด้านให้สูงและเป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านอายุ แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ด้านการประหยัด ด้านการปกครอง จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ ด้านอายุ สงฆ์ กระทำโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างกลุ่มด้วยวิธีการวิเคราะห์ Independent sample t-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) จากการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ พบว่า คณะสงฆ์มีอายุ 20-40 ปี มีประสิทธิภาพการบริหารงาน

กิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองมีการจัดประชุมหรือกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีและความเข้าใจในกระบวนการปกครองและมีการกำหนดลำดับชั้นการปกครองและหน้าที่ของแต่ละระดับอย่างชัดเจนได้เป็นอย่างดี ในขณะที่คณะสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง 41-60 ปี มีการอบรมหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุ สามเณร และบุคลากรยังไม่ดีเท่าที่ควร สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาจรัญ ฐิริโกวิท (พรมเลิศ) (2562) พบว่า แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์พบกับปัญหาและอุปสรรคในการบริหาร จึงได้เสนอให้นำหลักพุทธธรรมมาใช้บูรณาการในด้านการปกครอง ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ คำสั่ง โดยมีธรรมเข้ามาบูรณาการ เพราะช่วยทำให้เกิดความเจริญในหมู่คณะ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาจันทน์ศิริวัฒน์ (ผมไผ่) และคณะ (2564, หน้า 395-405) พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแบบเดิมสามารถทำได้แต่อาจจะทำให้งานพระพุทธรูปศาสนาไม่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้จำเป็นต้องมีการปรับกลยุทธ์โดยประยุกต์หลักการหรือแนวทางของพระพุทธเจ้าซึ่งได้วางหลักการบริหารไว้อย่างชัดเจน

3. ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (วัดสุประสาธน์ที่ 3) จากการผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยการบริหารของคณะสงฆ์ด้านการวางแผน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองและด้านการสาธารณะสงเคราะห์ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ.05 2) ปัจจัยการบริหารของคณะสงฆ์ด้านการจัดองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) ปัจจัยการบริหารของคณะสงฆ์ ด้านการสั่งการ ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ด้านการปกครอง ด้านการเรียนพระพุทธรูปศาสนา ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ปัจจัยการบริหารของคณะสงฆ์ ด้านการประสานงาน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ด้านการปกครอง ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ.05 5) ปัจจัยการบริหารของคณะสงฆ์ ด้านการควบคุม ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ด้านการปกครอง ด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาสุภาวดี หงส์คำ (2560) พบว่า หลักการบริหารงานด้านการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการควบคุมงานสภาพปัญหาภัยพิบัติทางศาสนาที่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ขาดการวางระบบแบบแผนความเข้าใจในงาน ขาดมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน ขาดบุคลากรมีความรู้ความสามารถ ความร่วมมือทางเครือข่ายภาคีและขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

พระมหาชาติรี เชื้อบุญจันทร์ (2567, หน้า 1-17) พบว่า ปัจจัยการจัดการองค์คณะสงฆ์มีส่งผลต่อประสิทธิผลของภารกิจคณะสงฆ์ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมปัจจัยด้านการควบคุมด้านการสั่งการ และด้านประสานงาน มีอิทธิพลทางบวกมีการบริหารงานแบบบนลงล่าง และมีคณะกรรมการติดตามแต่ละฝ่ายอย่างใกล้ชิด อีกทั้งต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ในภาพรวมทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 ควรส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

1.2 ควรมีการอบรมหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุ สามเณร และบุคลากร

1.3 วัดควรมีวิธีการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ

1.4 ควรส่งเสริมให้บุคลากรที่ได้รับมอบหมายมีความพร้อมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกิจการคณะสงฆ์ วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เท่านั้น อาจทำให้ผลวิเคราะห์มีความเจาะจงเฉพาะกลุ่ม ดังนั้น ควรทำการขยายไปยังกลุ่มกิจการคณะสงฆ์ ในเขตอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความหลากหลายหรือมีความแตกต่างกับงานวิจัยฉบับนี้

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ในการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ กรณีศึกษา: วัดในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้ 1) ปัจจัยเชิงโครงสร้างองค์กร คือ มีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ ระบบการสื่อสารภายในและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ การจัดการงานเอกสารและระบบข้อมูลที่เป็นระบบ 2) ความสามารถของผู้นำ คือ มีวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่นของเจ้าอาวาสและผู้นำฝ่ายสงฆ์ ทักษะการบริหาร การตัดสินใจ และความสามารถในการแก้ปัญหา ความเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านธรรมะและการดำเนินชีวิต 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในพื้นที่ การสนับสนุนจากคณะศรัทธา องค์รภาคเอกชน และหน่วยงานรัฐ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการบริหารวัด 4) ปัจจัยทางด้านทรัพยากร มั่งบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ บุคลากรทางคณะสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ และ

เพียงพอ 5) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง การตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมและเทคโนโลยี การปรับปรุงวิธีการบริหารให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาของบุคลากร และ 6) ความเชื่อและความศรัทธาความเชื่อมั่นของประชาชนต่อเจ้าอาวาสและกิจกรรมของวัด การส่งเสริมและรักษาความศรัทธาของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา การสร้างภาพลักษณ์ของวัดให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งปัจจัยทั้ง 6 ข้อนี้ต้องทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมโกศาจารย์. (2549). *คู่มือศึกษาธรรมะ (ฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระใบฎีกาศราวุฒิ หงส์คำ. (2560). *การเสริมสร้างประสิทธิผลการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 11*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระมหาจรัญ ฐิริโกวิท (พรมเลิศ). (2562). *แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีเชิงพุทธบูรณาการ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาจันทน์ สิริวัฒนโณ (ผมไผ). (2564). แนวทางการจัดการบพทบาทพระสงฆ์ในการปรับตัวกับสถานการณ์โควิด-19. *Journal of Modern Learning Development*, 6(1), 395-405. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/247007/167872>
- พระมหาชาติรี เชื้อบุญจันทร์. (2567). แนวทางการจัดการองค์กรคณะสงฆ์ในประเทศไทย ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม*, 11(2), 1-17. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/prij/article/view/273440/184573>
- พระมหาธรรมรัตน์ อริยมโณ (ยศขุน). (2552). *แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในบริบทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน*. (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาอนุศักดิ์ จันทราลักษณ์. (2544). *ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในจังหวัดมหาสารคาม*. (การค้นคว้าอิสระการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระราชวรมน. (2527). *ธรรมบุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุธา ไทย. (2562). *ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ กรณีศึกษาในเขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร*. (การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม.
- มหาเถรสมาคม. (2564). *ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา พ.ศ. 2564*. เข้าถึงได้จาก <https://www.mahathera.org/index.php?url=content1&id=>
- มานพ พลไพรินทร์. (2532). *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: ชุติมาการพิมพ์.
- สำนักแม่กลองธรรมสนามหลวง. (2557). *รายชื่อวัดในจังหวัดกรุงเทพมหานคร*. เข้าถึงได้จาก <https://www.gongtham.net/docs/2556watbkk.html>
- Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of Educational Administration*. (8th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Fayol, H. (1916). *General and industrial management*. London: Sir Isaac Pitman and Son.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.